

KÖNYVSZEMLE

Gaál Zsuzsanna (szerk.)
Nyelvészet, művészet, hatalom.
Írások Tóth Szergej tiszteletére
Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó, Juhász
Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2015. 309 p.
ISBN: 978-615-5455-27-8

Egy őszi estén, éppen a 2015-ös Jel-Kép-Tér konferencia első napjának vége felé jártunk, furcsa jelenségre lettem figyelmes. A terem nemhogy kiürült volna az ilyenkor szokásos módon, hanem egyre jobban megtelt: új arcok bukkantak fel, szegedi, budapesti, veszprémi kollégák, olyanok, akiknek neve nem szerepelt az előadók között. Aztán előléptek, és formás kis köszöntők kíséretében átnyújtották a konferenciát szervező és vezető Tóth Szergejnek az ajándékkönyvet. Sokan, magam is, ebből tudtuk meg, hogy kedves kollégánk, barátunk és vendéglátónk most töltötte be a hatvanát. Az ünnepelt meglepett volt, és egy pillanatra el is érzékenyedett, de utána rendületlenül vezényelte tovább a programokat és a vendégeket a fenséges vacsorától a szakestig, ahol a „tisztes tudósból szertelen billentyűssé átalakuló Szergej vezényletére játszó BetonBicikli” (Barát Zsazsa) zenéjére lazulhattunk el kedvükre.

A Festschrift jó ajándék lett, hűen képezi le az ünnepelt sokszínű személyiségét és érdeklődését. A kötetet két atyai barát írása fogja keretbe. Ezek stílusa nagyon messze van a szokásos laudációk merev kliséitől. Voigt Vilmos bevezeti az olvasót Tóth Szergej lakásába, amelyben a két kultúra, amelyhez tartozik, tárgyi emlékekkel is képviselteti magát, legyen szó az orosz *intelligencija* Atlantisz-világáról vagy a szovjet közelmúlt kicsinységükben is harsány tárgyairól. Szilágyi N. Sándor érthető módon a hatalom kérdéseire érzékenyebben beszél a közös kelet-európai közelmúltról, s kívánja az ünnepeltnek, hogy soha ne legyen része (még egyszer) egy politikai utópia áldásaiban.

A három nagy tematikus egység, a *nyelvésszet*, a *művészet* és a *hatalom* témakörei inspirálták kreatív megszólalásra a kollégákat, hallgatókat, barátokat. Ha van öröme, kell lennie örömirásnak is: felszabadult jókedvet tükröznek a kis esszék, tanulmányok, már a témaválasztásukkal is. Az első blokkba olyan cikkek kerültek, amelyek a nyelvek, kultúrák közti átlépési lehetőségeket vizsgálják. Albert Sándor *A tautologikus mondatok fordításáról* (15–20) ír, fejtegetéseit számos meggyőző példával támasztja alá. A tautologikus mondatok esetében nyilván nem arról van szó, hogy a szerző valamit „kétszer mond”, de némely fordító, félreértve a mondatok humorát és (ön)íroniáját, mégis stilisztikai javításra adja a fejét. Hasonló témájú Burján Monika írása is: *Majdnem ugyanazt mondani, avagy tökéletes ekvivalencia nem létezik* (34–42). Itt egy gyakorló fordító engedti be az olvasót a műhelyébe, s mutatja meg, hogyan birkózik a frazeologizmusok fordításával s az úgynevezett fan-fordítók nyelvi leleményeivel. Szerinte „nem ördögtől való dolog”, ha valami az angolból, németből tükörfordításként kerül a magyarba, például amikor a regény egyik szereplőjének „pillangók röpködnek a gyomrában” a heves szerelmi érzés által kiváltott izgalomban.

Klaudy Kinga *A nyelvi és kulturális aszimmetria hatása a fordításra* (70–77) című írásában arra hoz példákat, hogy az implicitáció és az explicitáció egyáltalán nem érvényesül azonos súllyal a fordítási gyakorlatban. Az aszimmetria hipotézisét kulturális szintre kiterjesztve pedig éppen ellentétes hatást figyelhetünk meg: míg a fordításnál az explicitáció dominál az implicitációval szemben, a kulturális közvetítésnél a honosítás az idegenítéssel szemben.

Ladányi Mária azt mutatja meg, hogyan „ültet át” egy szuverén alkotó egy orosz népmesét a maga sajátos nyelvezetére (*Orosz mese Parti Nagy módra* [78–86]). Navracsics

Judittól azt tudjuk meg, milyen transzferhatások tapasztalhatók kétnyelvű gyermekek beszédében (*Az első nyelv és a domináns nyelv az egyéni kétnyelvűségben* [107–117]). Szabó Klára és Bakti Mária egy sokat vitatott kérdést elevenít fel: a nyelvoktatás és a fordítás viszonyát (*Fordítás a nyelvoktatásban, nyelvoktatás a fordításban* [126–133]). Míg a hagyományos nyelvoktatás – a görög, latin auktorok olvasásának analógiájára – nagy figyelmet szentelt az értékesnek tekintett szövegek anyanyelvre fordításának, a kommunikációközpontú nyelvoktatás mintha nem tartaná fontosnak ezt a készséget. Fordítóképzős hallgatók válasza alapján úgy tűnik, az anyanyelvi tudatosság nem kap fontosságához illő súlyt ebben a képzési formában.

Bár a művészeti blokk tartalmaz írói szövegek elemzésével foglalkozó kis tanulmányokat, a hangsúly mégis – az ünnepektől preferenciái alapján – a vizualitásra és a zenére kerül. Tóth Szergej kedvenc zenekarának ürügyén (is) ír Barát (Erzsébet) Zsazsa arról, hogyan változtatta meg az utca képét az emberi erővel hajtott járgányok feltűnése, s milyen hatással volt a nők viselkedésére és öltözködésére. Hiszen a kerékpár, mint Susan B. Anthony a tizenkilencedik század végén megállapította, „többet tett a nők emancipációjáért, mint bármi más a világon” (*A fából készült kétkerekű gyorsjárótól a vaspárpán és velocipéden át a száguldó Betonbicikliig* [150–152]).

A zene a témája Fazakas Emese *Főúri (és nemcsak) zenészek és hangszereik az erdélyi régiségben* (*Nyelvi barangolás hat hangszer körül*) című írásának (153–160), amelyből megtudhatjuk, hogy ezeknek a hangszereknek a neve, sőt használata, s nyilván hangja is alaposan eltér a maitól. Újvári Eszter kitűnő írása, az *Ikonográfiai tradíció és ikonográfiai stílus Kondor Béla A forradalom anyala című festményén* (189–205) azt mutatja meg, hogy egy nagy művész hogyan alkot újjá egy hagyományos stílust, hogyan hoz létre nagyon egyedi és modern műtárgyat egy kötött hagyomány keretein belül. Vass László *Epi-zódok és illusztrációk* (*Madách Imre – Kass*

János: Mózes) (206–217) két nemzeti klaszszikus egymásra találását elemzi finom gondossággal. Rámutat, hogy Kasst elsősorban a próféta személye érdekelte, „a rendkívüli, karizmatikus ember külső és belső konfliktusai”-t ábrázolta átütő erővel.

Szirmai Éva *Ami változik, és ami nem... (A hatalom terei: Sztálin és Luzskov Moszkvája)* (177–188) témájának írása nagyon közel áll az ünnepelethez, aki maga is kamerával járta és járja a szovjet és posztszovjet városok tereit, anyanyelvi szinten olvassa a hatalom beléjük írt üzeneteit, s azokat is, amelyeket a várost lakó- és emlékezeti térként használók helyeznek el benne. A sztálini (és hitleri) hatalom tudatosan élt a szent terek deszakralizálásával, akár a barbár megszüntetés, a lebontás, akár triviális funkciókra kényszerítés (templomba elhelyezett nyilvános illemhely) formájában.

A hatalom és a nyelv kapcsolatáról írt esszék egymástól nagyon eltérő, de mindannyiunkat közletről érintő témákat tárgyalnak. Balázs Géza *Tartótiszt* (211–230) című írása a besúgási folyamat ágensének és cselekedeteinek, azok tárgyasululásának szótári elemzését adja. Bauko János *Tulajdonnév – kép – hatalom* (231–244) című szövege Szlovákia magyarlakta településeinek névszemiotikai térképével szembeesíti az olvasót, megmutatva a többség-kisebbség hatalommegosztásának nyelvi következményeit. Nagy János *A hatalom és az irodalom nyelvében* (253–262) arról beszél, milyen okokkal és indokokkal csonkította meg a szocialista korszak magyar klasszikusok szövegeit, s hogyan épített be primitív (és hatástalan) agitációs elemeket a tankönyvekbe.

Sándor Klára *Diktátúra a nyelvben* (263–275) című írásában a nyelvművelő gyakorlat majd százötven évének azon szakaszait tárgyalja, amelyekben a(z)nyelvi tanácsadás világosan egy politikai irányvonal szolgáltatába szegődött. Ez a huszadik század húszas éveiben kezdődött el, s a harmincas években erősödött meg a *Magyarosan* című folyóirat megindulásával, amely az általa „idegenszerűnek” ítélt nyelvi elemek használatát erkölcsi hibaként és hazaárulásként bélyegezte meg.